

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

До захисту допускається
Завідувач кафедри
_____ проф. В.М. Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

НА ТЕМУ:

**«ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА
ФІНАНСОВУ САМОСТІЙНІСТЬ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ»**

Освітній рівень «Магістр»

Спеціальність 072 – «Фінанси, банківська справа та страхування»

Науковий керівник роботи: _____
(підпис)

Боронос В. М.

Студент: _____
(підпис)

Лоб А. І.

Група: Ф.мдн-92Б

Суми 2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, проф.

_____ В. М. Боронос

« ____ » _____ 2020 р.

**ЗАВДАННЯ
до магістерської роботи**

Студента групи Ф.мдн-92Б, центру заочної, дистанційної та вечірньої форми навчання, спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» Лоб Аліни Іванівни

Тема роботи: Фінансова децентралізація та її вплив на фінансову самостійність місцевих бюджетів

Затверджено наказом по СумДУ № _____ від " ____ " _____ 20__ р.

Термін здачі студентом завершеної роботи " ____ " _____ 20__ р.

Вихідні дані до роботи: Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, наукові публікації вітчизняних фахових та міжнародних видань.

Зміст основної частини роботи (перелік питань, що підлягають розробці): досліджено поняття «фінансова децентралізація», обґрунтовано основні напрямки її реалізації; за допомогою інструментарію Google Trends досліджено динаміку зміни кількості пошукових записів в системі Google понять «фінансова децентралізація» та «фіскальна децентралізація» за 2004-2020 рр., зроблено висновок про поступове зниження зацікавленості з боку користувачів пошукової системи Google в даних питання; проаналізовано основні тенденції реалізації реформи децентралізації в Україні, проведено аналіз показників формування доходів місцевих бюджетів; здійснено прогнозування основних показників розвитку місцевих бюджетів в Україні та визначені стратегічні пріоритети їх розвитку в умовах фінансової децентралізації.

Дата видачі завдання: " ____ " _____ 20__ р.

Керівник магістерської роботи: _____ проф. Боронос В. М. _____

Завдання прийнято до виконання " ____ " _____ 20__ р. _____

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 31 с., 14 рис., 1 табл., 11 джерел

Мета роботи – дослідження процесу фінансової децентралізації в Україні на її впливу на розвиток місцевих бюджетів

Мета дослідження обумовила наступні **завдання**:

- дослідити зміст поняття «фінансова децентралізації», обґрунтувати основні форми її реалізації;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку процесів децентралізації в Україні;
- розглянути тенденції зміни показників формування доходів та витрат місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації;
- визначити стратегічні пріоритети розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.

Об'єктом роботи є процес фінансової децентралізації в Україні.

Предметом дослідження – є економічні відносини, які виникають між органами державної влади та місцевого самоврядування у процесі формування і використання ресурсів в умовах децентралізації.

В роботі використовувалися методи бібліометричного, горизонтального аналізу, методи прогнозування, інструментарій кореляційного аналізу.

Структура і обсяг роботи. Основна частина магістерської роботи складається з трьох розділів. У першому розділі досліджено поняття «фінансова децентралізація», обґрунтовано основні напрямки її реалізації. За допомогою інструментарію Google Trends досліджено динаміку зміни кількості пошукових записів в системі Google понять «фінансова децентралізація» та «фіскальна децентралізація» за 2004-2020 рр. Зроблено висновок про поступове зниження зацікавленості з боку користувачів пошукової системи Google в даних питання.

В другому розділі проаналізовано основні тенденції реалізації реформи децентралізації в Україні, проведено аналіз показників формування доходів місцевих бюджетів.

У третьому розділі здійснено прогнозування основних показників розвитку місцевих бюджетів в Україні та визначені стратегічні пріоритети їх розвитку в умовах фінансової децентралізації.

ФІНАНСОВА ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, БЮДЖЕТ, ФІНАНСОВА САМОСТІЙНІСТЬ, ТЕРИТОРІЯ, ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, ПОДАТКИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	7
1.1 Теоретичні основи реалізації політики фінансової децентралізації.....	7
1.2 Бібліометричний аналіз поняття «фінансова децентралізація».....	9
2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ	14
2.1 Організаційні засади розвитку територій в умовах фінансової децентралізації в Україні.....	14
2.2 Теоретичні основи оцінювання впливу фінансової децентралізації на фінансову самостійність місцевих бюджетів.....	17
3 СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	23
3.1 Прогнозування показників розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.....	23
3.2 Напрями підвищення фінансової спроможності бюджетів в умовах децентралізації.....	26
ВИСНОВКИ.....	28
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	30

ВСТУП

Актуальність теми. Формування достатнього обсягу находжень до органів місцевого самоврядування є одним із найбільш складних завдань сьогодення. В цьому контексті саме децентралізація як складова державної політики стимулювання економічного розвитку територій розглядається як один із найбільш актуальних способів розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо формування та використання доходів бюджету та є ефективним інструментом вирішення місцевих проблем.

Мета роботи полягає у дослідженні процесу фінансової децентралізації в Україні на її впливу на розвиток місцевих бюджетів.

Мета дослідження обумовила наступні **завдання**:

- дослідити зміст поняття «фінансова децентралізації», обґрунтувати основні форми її реалізації;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку процесів децентралізації в Україні;
- розглянути тенденції зміни показників формування доходів та витрат місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації;
- визначити стратегічні пріоритети розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.

Об'єктом роботи є процес фінансової децентралізації в Україні.

Предметом дослідження – є економічні відносини, які виникають між органами державної влади та місцевого самоврядування у процесі формування і використання ресурсів в умовах децентралізації.

В роботі використовувалися методи бібліометричного, горизонтального аналізу, методи прогнозування, інструментарій кореляційного аналізу.

Інформаційною базою роботи слугують дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, наукові публікації вітчизняних фахових та міжнародних видань.

Структура і обсяг роботи. Основна частина магістерської роботи складається з трьох розділів. У першому розділі досліджено поняття «фінансова децентралізація», обґрунтовано основні напрямки її реалізації. За допомогою інструментарію Google Trends досліджено динаміку зміни кількості пошукових записів в системі Google понять «фінансова децентралізація» та

«фіскальна децентралізація» за 2004-2020 рр. Зроблено висновок про поступове зниження зацікавленості з боку користувачів пошукової системи Google в даних питання.

В другому розділі проаналізовано основні тенденції реалізації реформи децентралізації в Україні, проведено аналіз показників формування доходів місцевих бюджетів.

У третьому розділі здійснено прогнозування основних показників розвитку місцевих бюджетів в Україні та визначені стратегічні пріоритети їх розвитку в умовах фінансової децентралізації.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ САМОСТІЙНОСТІ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1 Теоретичні основи реалізації політики фінансової децентралізації

Однією із найбільш важливих складових функціонування територіальних громад є наявність достатнього обсягу доходів місцевих бюджетів. Саме фінансова складова є передумовою реалізації органами місцевої влади програм та заходів розвитку територій та виконання ними покладених на них повноважень. Існуюча протягом тривалого часу політика формування доходів місцевих бюджетів не сприяла розширенню повноважень територіальних громад та посиленню відповідальності за власні дії. В цих умовах саме реформування місцевих бюджетів розглядається як важливий інструмент підвищення фінансового потенціалу територіальних громад, зростання обсягу їх доходів, фінансової самостійності та незалежності в прийнятті рішень та посилення відповідальності за власну фінансову політику.

Особливої актуальності дані процеси набувають в умовах реформування бюджетного та податкового законодавства, реалізації адміністративно-територіальної реформи.

На сьогоднішній день поняття «децентралізація» характеризується різноманітністю підходів до трактування його змісту, форм реалізації та наслідків для економіки. В цілому більшість науковців погоджуються на тому, що децентралізацію слід розглядати як процес передачі відповідальності за реалізацію окремих напрямків державної політики від вищих за рівнем органів влади до нижчих.

The Free Dictionary визначає децентралізацію як процес трансферу функцій та повноважень, що закріплені за органами влади від державного до місцевого рівня [1]. Таким чином децентралізація розглядається як розширення прав органів місцевої влади щодо прийняття рішень в сфері використання бюджетних коштів в напрямку вирішення проблем конкретних територій, надання суспільних благ населенню.

В той же час, Л. Фурдичко наголошує на тому, що розширення повноважень органів місцевого самоврядування щодо формування доходів

супроводжується одночасним зростанням їх фінансової відповідальності за повноту формування та ефективність використання бюджетних коштів [11].

В цілому за результатами аналізу [2, 4, 10] фінансову децентралізацію можна розглядати як таку, що передбачає наступні напрямки реалізації адміністративно-територіальної реформи:

- децентралізацію доходів, яка полягає у закріпленні за місцевими бюджетами власних доходів, достатніх для виконання ними покладених на них функцій;

- децентралізацію видатків, що передбачає надання органам місцевого самоврядування самостійно приймати рішення щодо напрямків використання фінансових ресурсів в межах виконання своїх функцій;

- процесуальну самостійність, яка полягає в наданні прав органам місцевого самоврядування на самостійне формування та затвердження, а в подальшому і виконання бюджетів, подання звітності та проведенні ефективного контролю за рухом грошових коштів.

Реалізація політики децентралізації може бути здійснена в розрізі окремих повноважень органів державної та місцевої влади, всю сукупність яких можна поділити на три основні групи, характеристика яких наведена на рисунку 1.1.

Рисунок 1.1 – Форми децентралізації

Джерело: систематизовано автором

Реалізація політики фінансової децентралізації відбувається з наступною метою:

1. Підвищення ефективності функціонування органів місцевої влади, що за рахунок розмежування повноважень між державним та місцевих рівнями надасть їм можливості для більш швидкого та ефективного спрямування коштів на реалізацію першочергових заходів та потреб громади;

2. Підвищення якості надання послуг населенню. Як правило, це досягається за рахунок надання можливості для задоволення інтересів та потреб кожного члена суспільства;

3. Зниження диференціації у фінансових можливостях між окремим територіальними громадами, формування умов для однакового їх розвитку.

В цілому, реалізація зазначених заходів дозволяє підвищити фінансову самостійність та незалежність територіальних громад, підвищенні якість роботи органів місцевого самоврядування та покращити умови життя населення.

1.2 Бібліометричний аналіз поняття «фінансова децентралізація»

Таким чином проведений аналіз дозволяє визначити фінансову децентралізацію як процес трансферу повноважень та надходжень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування з метою фінансування заходів спрямованих на задоволення потреб населення даної території.

Передумовою формування комплексного уявлення про сутність фінансової децентралізації та її вплив на розвиток місцевих бюджетів проведемо бібліографічний аналіз даного поняття.

На першому етапі проаналізуємо тенденції зміни частоти дослідження даного поняття в пошуковій системі Google.

Наведені на рисунку 1.2 тенденції зміни кількості пошукових запитів словосполучення «фінансова децентралізація» засвідчують поступове зниження зацікавленості з боку користувачів пошукової системи Google в даних питаннях. Найбільш активно дані питання досліджувалися в першій половині 2005 року. Починаючи із 2006 року кількість запитів поступово знижується і за даними кінця 2020 року не перевищують 5.

Рисунок 1.2 – Порівняльний аналіз понять «фінансова децентралізація» та «фіскальна децентралізація» в пошуковій системі Google за 2004-2021 роки

Джерело: побудовано автором

В той же час, порівняння понять «фінансова децентралізація» та «фіскальна децентралізація» засвідчують, що найбільш вживаним є поняття фіскальної децентралізації.

Для більш детального дослідження дефініції «фіскальна децентралізація» проаналізуємо її зв'язок з іншими економічними категоріями, що використовуються як ключові слова в публікаціях в журналах, що рецензуються БД Web of Science. Результати аналізу наведені на рисунку 1.3.

В рамках дослідження нами було відібрано 3779 публікацій, що реферуються БД Web of Science за наступними категоріями: економіка, бізнес, бізнес фінанси, управління.

За результатами аналізу можна зробити висновок про те, що найбільш тісно поняття децентралізації пов'язано з наступними економічними категоріями:

– *податкова реформа*, що пояснює фінансову децентралізацію як результат реформування податкового законодавства в країні, зростання частки надходжень окремих податків та зборів, що залишається на місцевому рівні. Досить часто саме податкова реформа розглядається як одна із найбільш

вагомих складових розширення фінансової самостійності та незалежності орачів місцевого самоврядування.

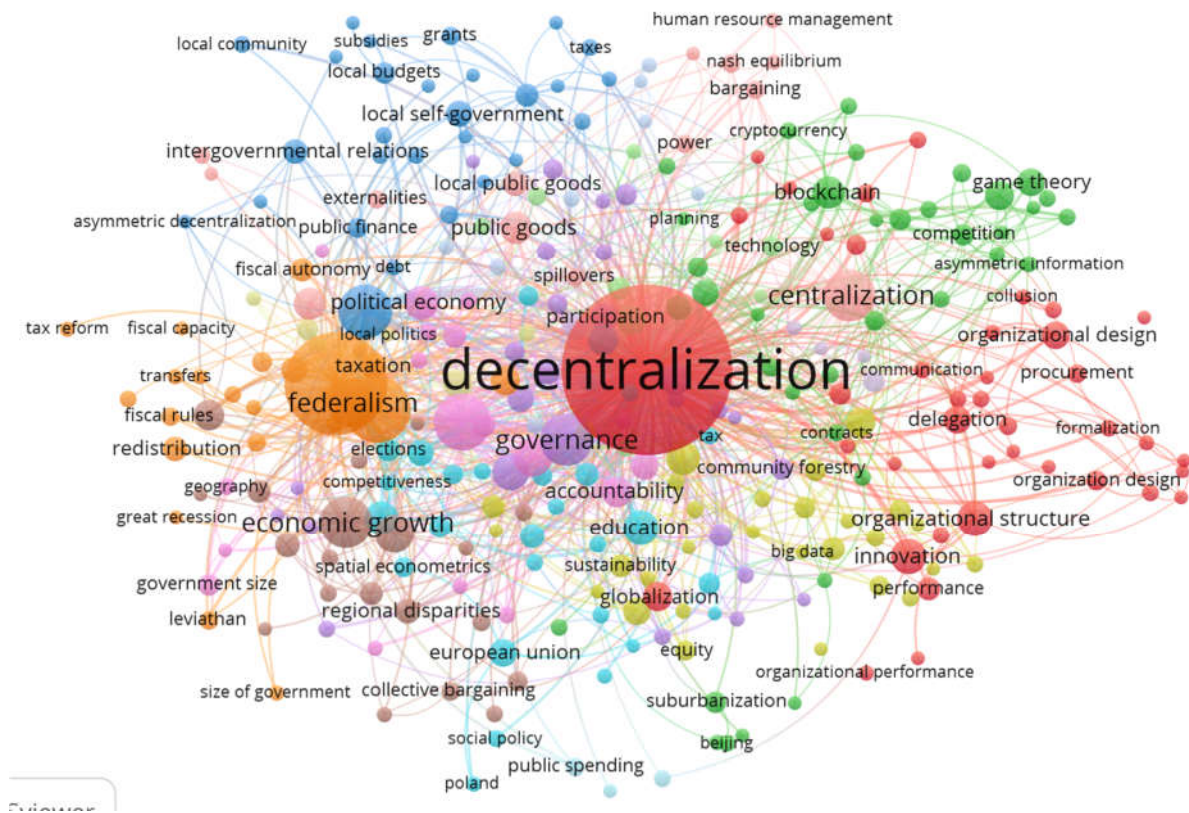

Рисунок 1.3 – Графічна інтерпретація зв'язку децентралізації з ключовими словами наукових публікацій, що індексуються в БД Web of Science

Джерело: побудовано автором

– *ефективність*, в рамках якої фінансова децентралізація розглядається як передумова підвищення ефективності роботи органів місцевого самоврядування, запорука задоволення потреб населення та відповідності фінансових можливостей території до її потреб;

– *економічне зростання*. Відповідно до даної категорії саме фінансова децентралізація за рахунок підвищення ефективності процесів формування та використання коштів бюджету забезпечує підвищення показників економічного та соціального розвитку території.

Застосування інструментарію Google Trends дозволило виділити регіони, в яких питання фінансової децентралізації досліджуються найчастіше. Відповідно до наведених на рисунку 1.4 даних, можна виділити 5 регіонів, в

який частота запитів в пошуковій системі є найбільшою, зокрема: США, Індія, Єгипет, Гана, Руанда. В решті країн світу, частота запитів не є статистично значущою.

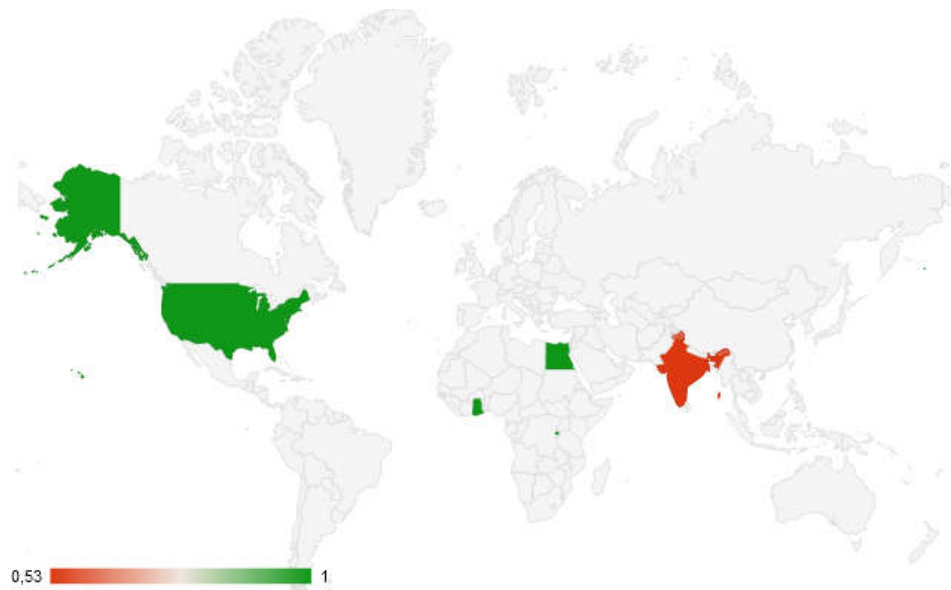

Рисунок 1.4 – Географічний аналіз частоти пошуку дефініцій «фінансова децентралізація» та «фіскальна децентралізація» в системі Google за 2004-2020 роки.

Джерело: побудовано автором

Таким чином дані наведені на рисунку 1.2 дозволяють зробити висновок про відсутність пошуку даних понять користувачами з України. В той же час, активне запровадження політики фінансової децентралізації в Україні зумовлює потребу в більш детальному дослідженні передумов та наслідків даних процесів як для розвитку окремих територій так і країни в цілому. Низький рівень розвитку окремих територій, невисокі їх фінансові можливості до реалізації програм та заходів на місцевому рівні значно підвищують актуальність даних питань та потребу в їх більш комплексному дослідженні.

Не менш важливим інструментом, що дозволяє здійснити кластеризацію країн за ступенем дослідженості проблем фінансової децентралізації є інструментарій VOSviewer.

Наведені на рисунку 1.5 результати аналізу наукових публікацій, що індексуються в БД Web of Science, дозволяють виділити поряд із визначеними нами раніше 5 країнами (США, Індія, Єгипет, Гана, Руанда) Італію, Японію,

Канаду та Іспанію як такі, в яких проводяться дослідження даних питань. Дані рисунку 1.5 свідчать і про наявність широкого спектру досліджень поняття фінансова децентралізація в Україні. В БД Web of Science наявна 751 публікація присвячена дослідженню сутності та особливостям реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні.

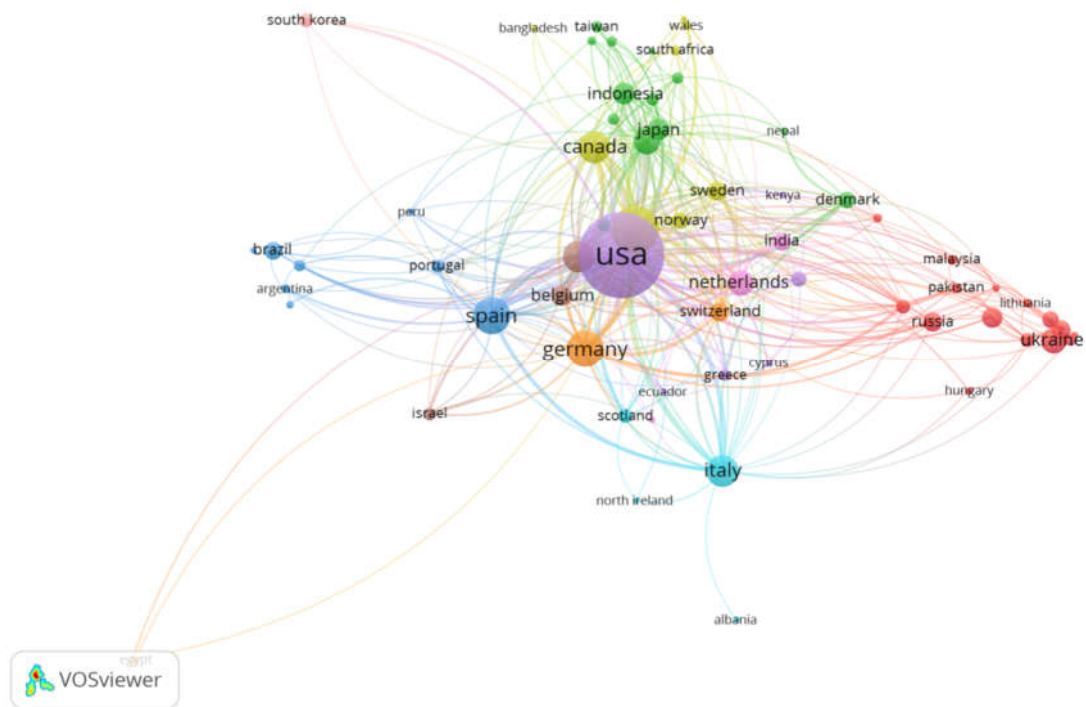

Рисунок 1.5 – Кластеризація країн за ступенем дослідження поняття «фінансова децентралізація» у публікаціях, що індексуються БД Web of Science.

Джерело: побудовано автором

Таким чином, результати проведеного бібліометричного аналізу засвідчують диференціацію підходів до розуміння сутності фінансової децентралізації та її зв'язку з іншими складовими розвитку економіки.

В той же час, переважна більшість науковців розглядає децентралізацію як передумову розвитку території та підвищення її фінансової самостійності та незалежності, зростання бюджетного та податкового потенціалу.

2 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1 Організаційні засади розвитку територій в умовах фінансової децентралізації в Україні

Однією із рушійних сил, що стала новим етапом на шляху розвитку економіки України та розбудови системи взаємовідносин між органами державної та місцевої влади є фінансова децентралізація, в основі якої лежить реалізація низки реформ в сфері економічного, соціального та політичного розвитку територій.

В Україні політика фінансової децентралізації активно почала розвиватися ще не початку 2014 року. Саме фінансова децентралізація сприяла трансформації ключових векторів економічного розвитку країни, зміні джерел та обсягів фінансування основних програм та заходів на рівні окремих територій. Одним із ключових векторів реалізації політики фінансової децентралізації стало формування об'єднаних територіальних громад, що супроводжувалося об'єднанням їх фінансових потоків та зусиль на шляху покращення умов економічного та соціального життя населення [5].

Саме об'єднання фінансових ресурсів та можливостей окремих громад забезпечило створення фінансово стійких та незалежних громад замість значної кількості слабких та неспроможних до самостійного функціонування територіальних одиниць. В результаті відбулося зміна векторів управління освітою та науковою на даних територіях, умов надання медичної допомоги, управління житлово-комунальним господарством, зростання інвестиційного потенціалу даних територій тощо. За даний період була реалізована значна кількість інвестиційних проєктів, що в умовах їх розмежованості та відокремленого функціонування було б неможливим. Окрім економічних переваг, які надає створення об'єднаних територіальних громад, важливого значення набуває і соціальна складова даних процесів. Як правило населення на даних територіях отримує кращі можливості для самореалізації, освіти, культурного розвитку тощо.

В Україні активізація процесів децентралізації влади та формування об'єднаних територіальних громад спостерігається починаючи із 2017 року.

Саме в даний період була утворена найбільша кількість ОТГ (305). Протягом останніх 3 років їх кількість поступово зменшується і за результатами 2020 року було сформовано лише 120 нових ОТГ. Станом на кінець 2020 року в Україні функціонувало 1470 об'єднаних територіальних громад, які об'єднали майже 13 млн. населення. Значною активністю протягом останніх років характеризувалося об'єднання адміністративно-територіальних одиниць обласного та сільського значення.

Динаміка зростання кількості об'єднаних територіальних громад в Україні наведена на рисунку 2.1.

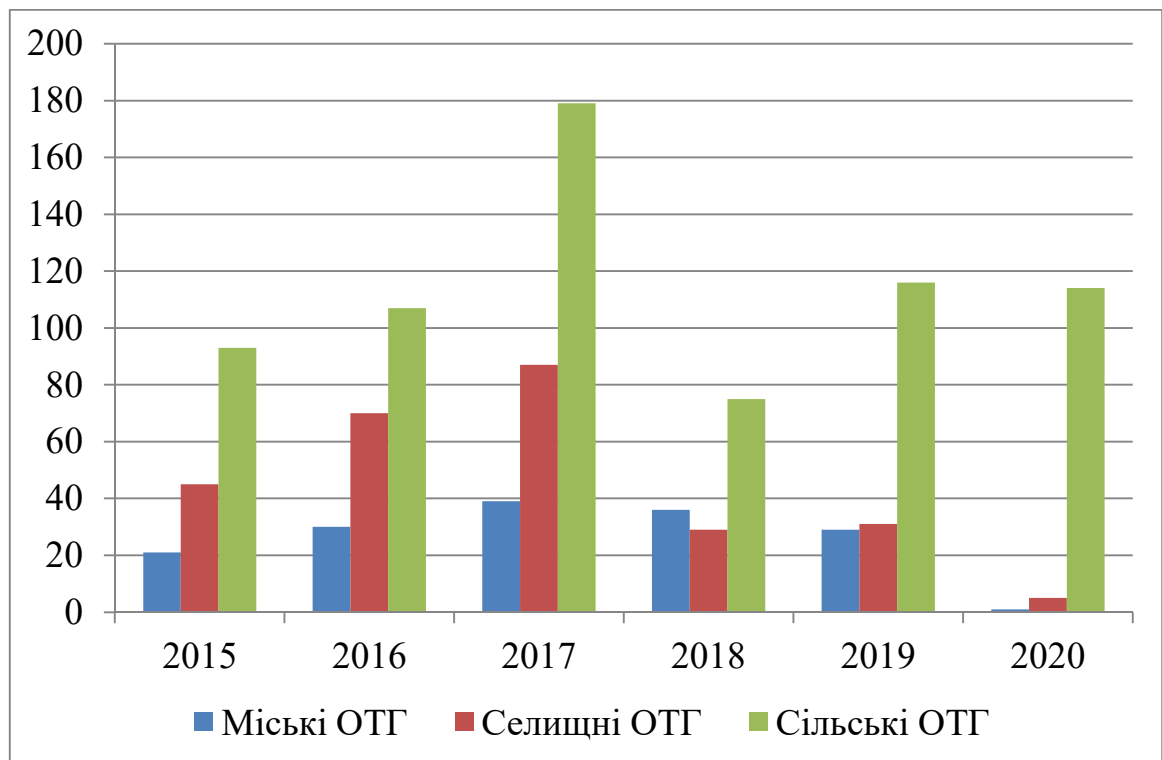

Рисунок 2.1 – Динаміка зростання кількості об'єднаних територіальних громад в Україні за період 2015-2020 років

Джерело: складено на основі [8]

Формування об'єднаних територіальних громад супроводжувалося:

– активним розширенням співробітництва між окремими об'єднаннями в сфері економічного та соціального розвитку територій. Так, зокрема, протягом останніх 2 років територіальними громадами було укладено майже 1000 договорів про співпрацю, в сфері економічного розвитку;

– створенням об'єднаних центрів надання спільних адміністративних послуг населенню. Починаючи з 2019 року на території України було створено майже 1,5 тис даних центрів в повноваження яких входило надання різноманітних послуг населенню України;

– зростанням фінансового потенціалу даних територій, в основі якого лежало збільшення обсягів власних доходів місцевих бюджетів та обсягів витрат на фінансування суспільних послуг.

В той же час слід відмітити нерівномірність процесу створення об'єднаних територіальних громад в розрізі окремих областей України. Як свідчать дані наведені на рисунку 2.2 в окремих регіонах дані процеси перебувають лише на стадії свого формування. Найменшою активністю характеризуються Донецька, Житомирська, Закарпатська та Львівська області. В той же час за результатами 2020 року найбільш кількість ОТГ була сформована в Миколаївській та Рівненській областях.

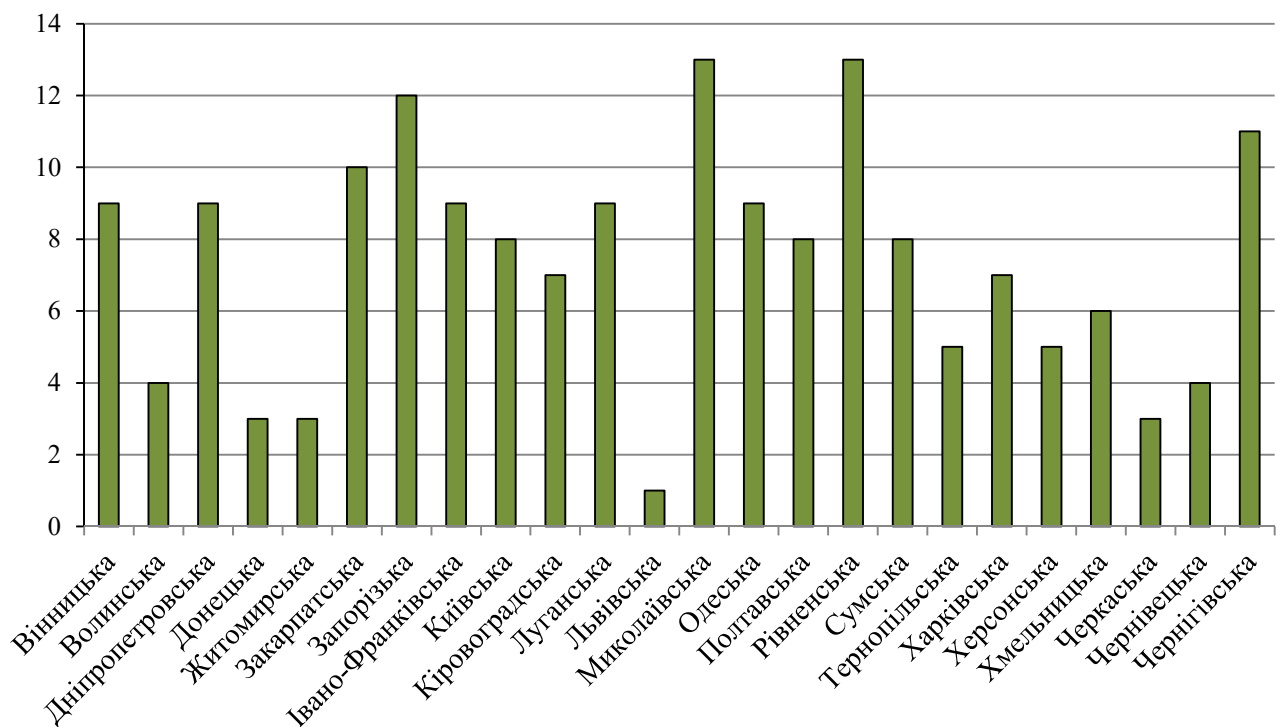

Рисунок 2.2 – Кількість об'єднаних територіальних громад сформованих в Україні на початок 2020 року в розрізі регіонів

Джерело: складено на основі [8].

Таким чином за результатами аналізу можна зробити висновок про те, що недосконалість традиційної системи розвитку місцевих бюджетів, що існувала в Україні протягом багатьох років, її неспроможність забезпечити достатній обсяг фінансових ресурсів окремих територій сприяла пошуку додаткових інструментів розвитку органів місцевого самоврядування, зростання їх фінансової спроможності, інвестиційного та податкового потенціалів.

В цьому контексті важливою проблемою було і наявність значних витрат бюджету за рахунок значних видатків на обслуговування органів місцевого самоврядування. Майже 85% всіх видатків бюджету спрямовуються на фінансування державного апарату. Таким чином об'єднання зусиль окремих територій окрім значного соціального ефекту дозволяє забезпечити значну економію бюджетних коштів за рахунок зменшення витрат на утримання органів управління.

2.2 Теоретичні основи оцінювання впливу фінансової децентралізації на фінансову самостійність місцевих бюджетів

Реалізація політики децентралізації в Україні здійснює вагомий вплив на основні показники розвитку місцевих бюджетів. До показників, що найбільш чутливі до зміни векторів реалізації державної бюджетної та податкової політики належать доходи місцевих бюджетів.

В цілому реалізація політики фінансової децентралізації сприяє зміні структури джерел надходжень як державного так і місцевих бюджетів за рахунок перерозподілу частини податкових надходжень на користь бюджетів нижчого рівня [3, 6]. Наведена на рисунку 2.3 динаміка зміни обсягів доходів державного та місцевих бюджетів в Україні засвідчує поступове їх зростання. В той же час, вертикальний аналіз даних показників дозволяє зробити висновок про перевищення темпів зростання доходів державного бюджету над місцевими, що може свідчити про низький рівень ефективності заходів спрямованих на підвищення фінансової спроможності регіонів. Реалізовані на рівні держави заходи не сприяють зростанню фінансового та податкового потенціалу окремих регіонів України. Активізація процесів формування об'єднаних територіальних громад в Україні, що розпочалася у 2017 році не

призвела до нарощення їх фінансового потенціалу та зростання фінансової самостійності та незалежності.

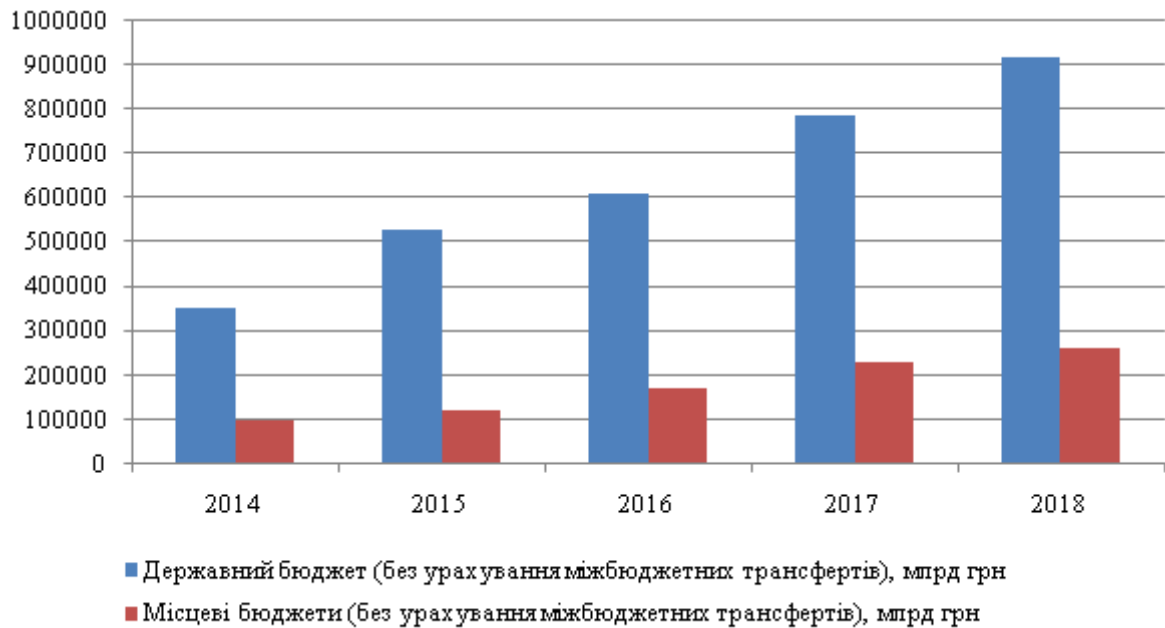

Рисунок 2.3 – Динаміка зміни доходів державного та місцевих бюджетів в Україні

Джерело: побудовано на основі [9].

Наведені на рисунку 2.3 результати аналізу динаміки зміни структури зведеного бюджету України засвідчують рівномірне зростання частки доходів державного та місцевих бюджетів та міжбюджетних трансфертів у ВВП країни. За період 2006-2017 рр. частка доходів місцевих бюджетів у ВВП зросла на 1,8%, власних доходів зведеного бюджету на 0,9%, доходів державного бюджету на 2,1% та міжбюджетних трансфертів – на 2,8%,

Отримані дані можуть бути зумовлені як відсутністю суттєвого впливу політики фінансової децентралізації на структуру доходів зведеного бюджету так і залученням додаткових джерел фінансування, спрямованих на компенсацію обсягів недоотриманих внаслідок перерозподілу на користь місцевих бюджетів державним бюджетом коштів.

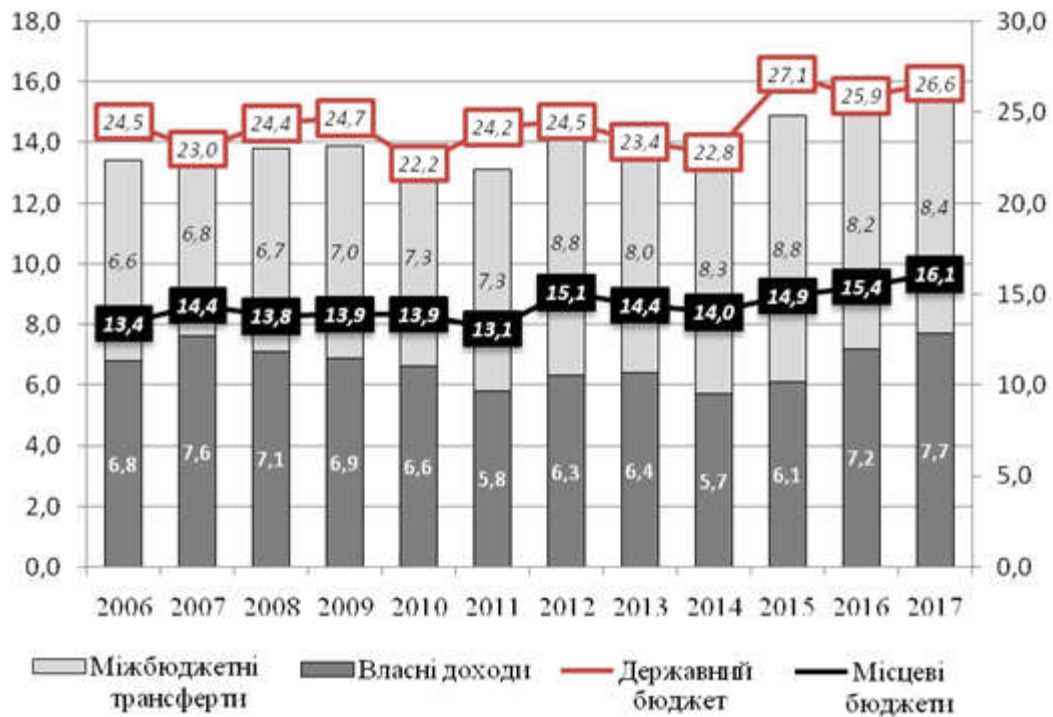

Рисунок 2.4 – Динаміка зміни структури доходів зведеного бюджету України, % ВВП

Джерело: побудовано на основі [9, 7].

Суттєвий вплив реалізація політики фінансової децентралізації здійснює на обсяги податкових надходжень як до державного так і місцевих бюджетів. За рахунок зростання частки податкових платежів, що перерозподіляються на користь місцевих бюджетів обсяги податкових надходжень державного бюджету суттєво знижуються.

Наведені на рисунку 2.5 дані засвідчують поступове скорочення обсягів податкових надходжень державного бюджету. Починаючи із 2015 року, що корелює із початком реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні відбувається поступове скорочення обсягів надходжень податкових платежів до державного бюджету. За майже однакового рівня податкового навантаження в країні, скорочення обсягів податкових надходжень до бюджету свідчить про зростання частки податків та зборів, що акумулюються в місцевих бюджетах.

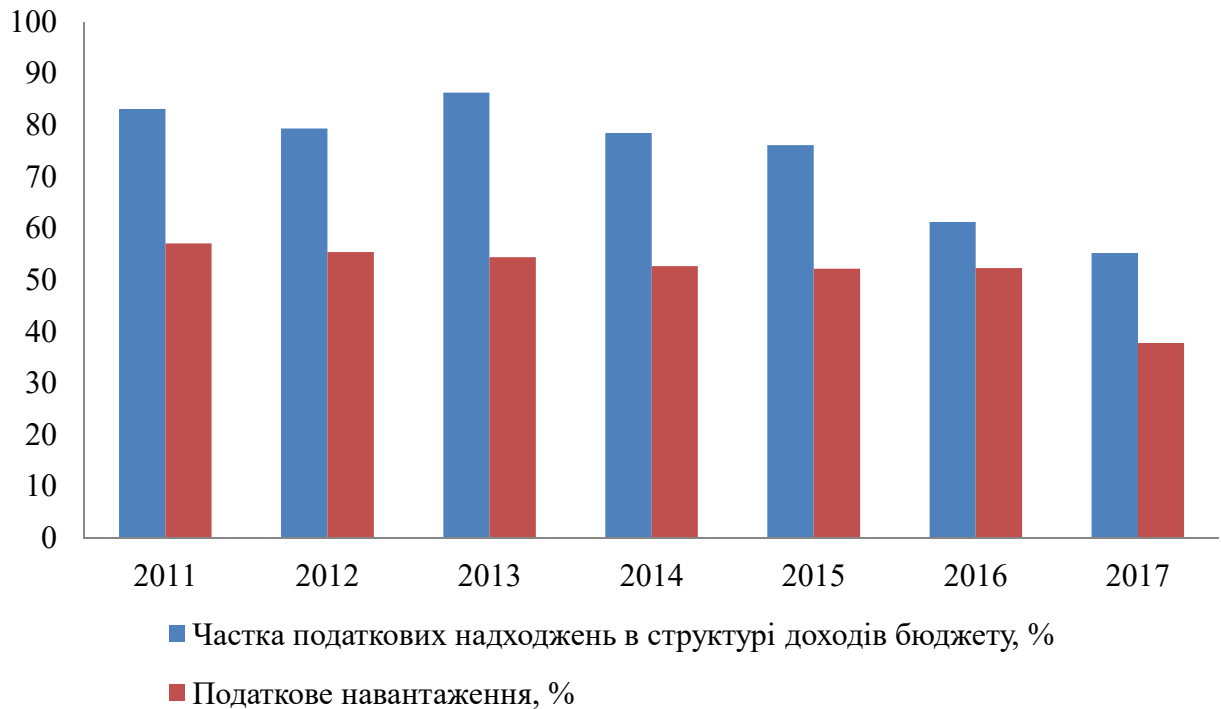

Рисунок 2.5 – Обсяги податкових надходжень до державного бюджету України

Джерело: побудовано на основі [9].

В той же час аналіз динаміки зміни доходів місцевих бюджетів за останні 8 років засвідчує суттєве поступове скорочення їх обсягів. Так, якщо у 2016 році темп приросту доходів місцевих бюджетів склав 46,9% порівняно з попереднім роком, то у 2020 році його значення становило всього лише 5,4%. Таким чином можна зробити висновок, що реалізація політики фінансової децентралізації не сприяла суттєвому зростанню надходжень до місцевих бюджетів і тим самим підвищенню фінансової самостійності та незалежності органів місцевого самоврядування.

В той же час, за аналізований період відбулося суттєве скорочення і обсягів міжбюджетних трансфертів, що є одним із інструментів реалізації політики децентралізації в країні. Дані заходи спрямовані на стимулювання органів місцевого самоврядування до нарощення власних джерел формування доходів, їх диверсифікацію.

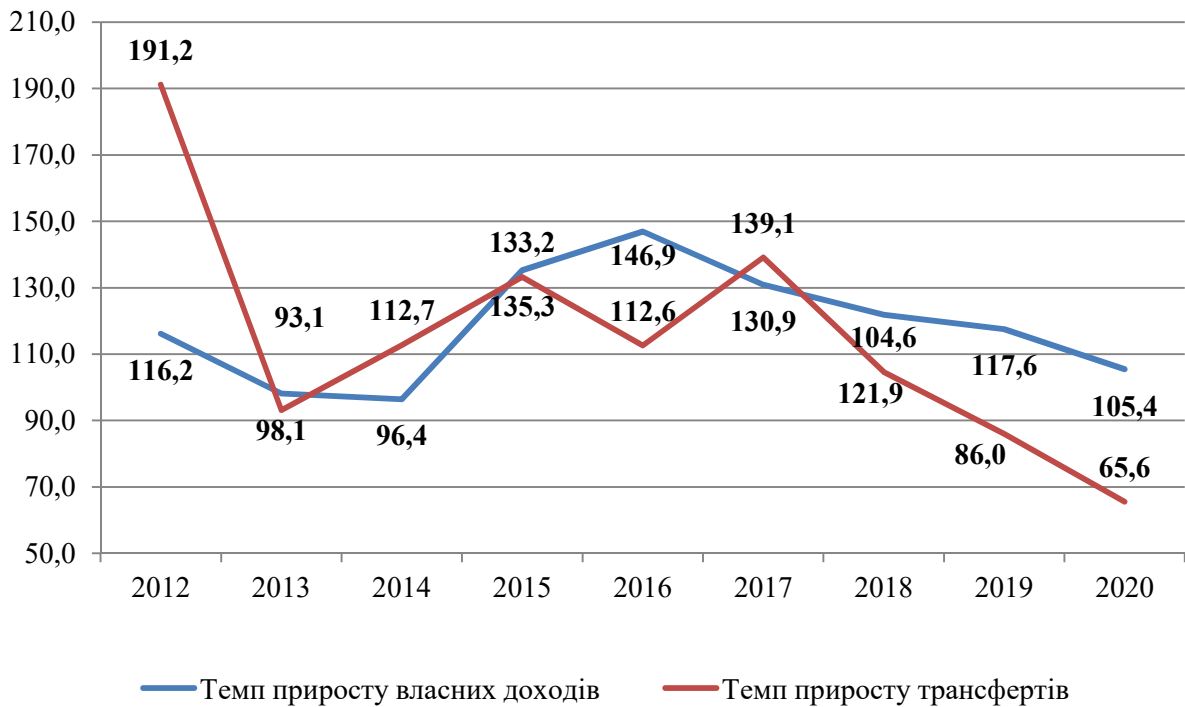

Рисунок 2.6 – Динаміка приросту доходів місцевих бюджетів в Україні

Джерело: побудовано на основі даних [7].

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів свідчить про вагомий роль місцевих податків та зборів у їх структурі. За період 2014-2019 рр. обсяг надходжень податку на майно зріс майже 640 разів, податку з реклами в 3,5 рази, єдиного податку – майже в 4 рази. Однією із причин даного зростання слугувало внесення змін до Податкового кодексу України та суттєва зміна ставок за окремими місцевими податками та зборами. В той же час, ваговими джерелом поповнення доходів місцевих бюджетів є загальнодержавні податки та збори, частина яких залишається на місцях. Саме дані надходження визначають спроможність органів місцевого самоврядування до фінансування програм та заходів на місцевому рівні, і слугують найбільш ваговими джерелом наповнення бюджету.

Таблиця 2.1 – Структура надходжень місцевих бюджетів за період 2014-2019 рр., тис. грн.

Платіж	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Податок з реклами	42	22	14	64	147	135
Комунальний податок	341	30	60	190	43	40
Податок на майно	44881	16011137	24989364	29056070	31272038	28754505,2
Збір за місця для паркування транспортних засобів	61208	60222	66175	77566	99860	93495,3
Туристичний збір	24768	37127	54096	70235	90727	89067,4
Збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності	511051	-42390	-15236	-5324	-420	
Єдиний податок	7413251	10975095	17167103	23388299	29564248	28139932,9

Джерело: систематизовано на основі даних [7].

Таким чином, фінансова децентралізація може розглядатися як один із найбільш ефективних інструментів горизонтального та вертикального вирівнювання бюджетів, стимулювання економічного розвитку даних територій, покращення показників їх соціального розвитку, підвищення якості надання послуг населенню та розширення їх переліку. В той же час, як зазначають окремі науковці фінансова децентралізація окрім значного позитивного ефекту для територій несе в собі низку загроз та ризиків, що полягають у зміні акцентів при визначенні ключових векторів реалізації економічної політики місцевої влади спрямованої на захист національних інтересів країни та задоволення інтересів окремих верств населення.

3 СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1 Прогнозування показників розвитку місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Одним із показників ефективності державної економічної політики в країні є доходи місцевих бюджетів. Саме рівень доходів місцевих бюджетів характеризує фінансову спроможність території до фінансування програм та заходів місцевого значення.

В умовах незначного обсягу власних надходжень місцевих бюджетів за одночасного перманентного зростання потреб у фінансових ресурсах важливого значення набуває прогнозування ключових фінансових індикаторів розвитку території та розробки на цій основі інструментарію державного управління нею.

З метою визначення тенденцій зміни основних показників розвитку місцевих бюджетів в Україні проведемо прогнозування обсягів власних доходів, міжбюджетних трансфертів та податкових надходжень на майбутню перспективу.

Здатність бюджету до фінансування програми інноваційного, економічного та культурного розвитку територій визначається обсягом їх власних доходів. Прогнозування зазначених показників проведемо за допомогою методу екстраполяції тренду, що найбільш відповідає тенденціям їх зміни починаючи із 2012 року.

Наведені на рисунку 3.1 прогностичні значення обсягів власних доходів місцевих бюджетів засвідчують про прогнозоване зниження обсягів даного показника. Значення коефіцієнта детермінації становить 0,957, що свідчить про статистичну значимість та достовірність отриманих результатів. Таким чином отримані результати свідчать про потребу у пошуку органами місцевого самоврядування додаткових джерел акумулювання коштів, підвищення ефективності їх використання.

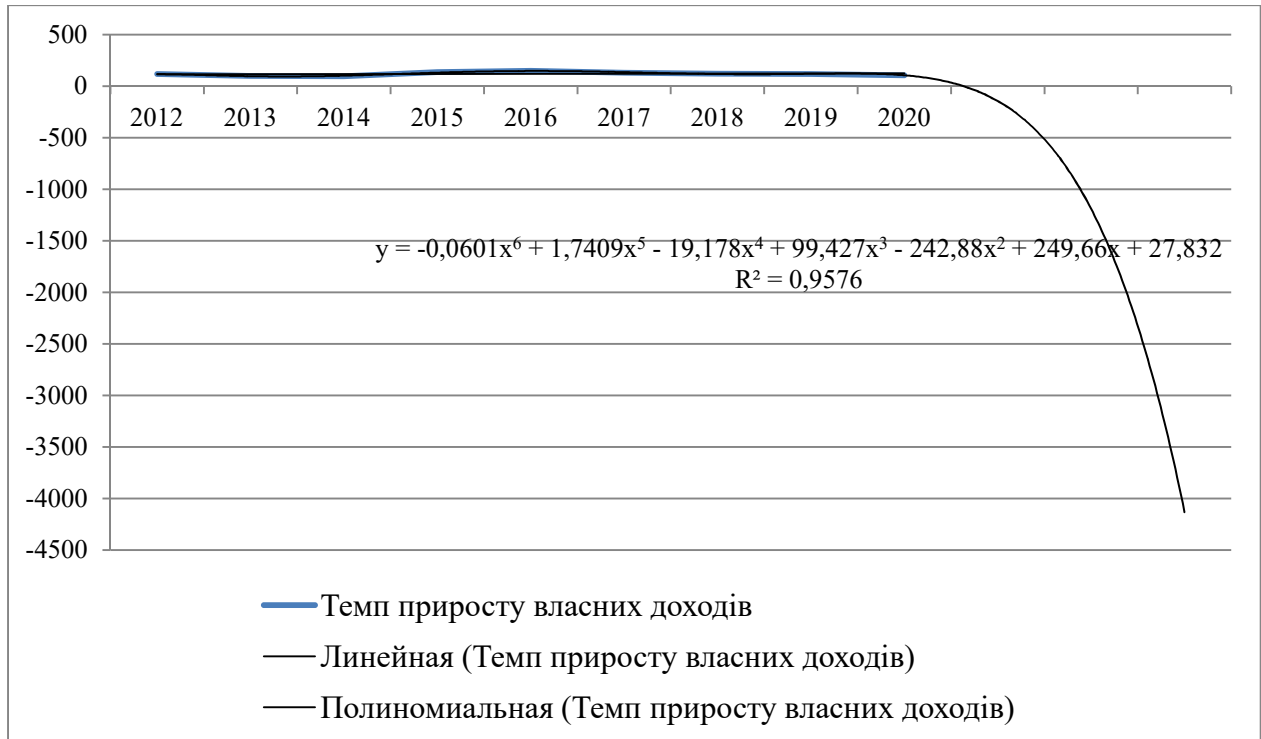

Рисунок 3.1 — Прогнозування темпу зміни обсягів власних доходів місцевих бюджетів

Джерело: побудовано автором.

Негативними тенденціями характеризується і показник обсягу міжбюджетних трансфертів в Україні. Так, результати прогнозування засвідчують поступове зростання ступеня залежності місцевих бюджетів від державного або інших місцевих бюджетів та є відображенням низького рівня економічного розвитку територій країни. Крім того зростання обсягу міжбюджетних трансфертів є свідченням поглиблення диспропорцій між окремими регіонами.

Одним із головних завдань політики фінансової децентралізації в Україні є зростання фінансової незалежності територій та зниження ступеня диспропорцій в їх економічному розвитку. В той же час, як свідчать результати прогнозування окремих показників економічного розвитку територій, реалізація даних заходів не сприяла суттєвому покращенню показників економічної ситуації країни та її регіонах зокрема.

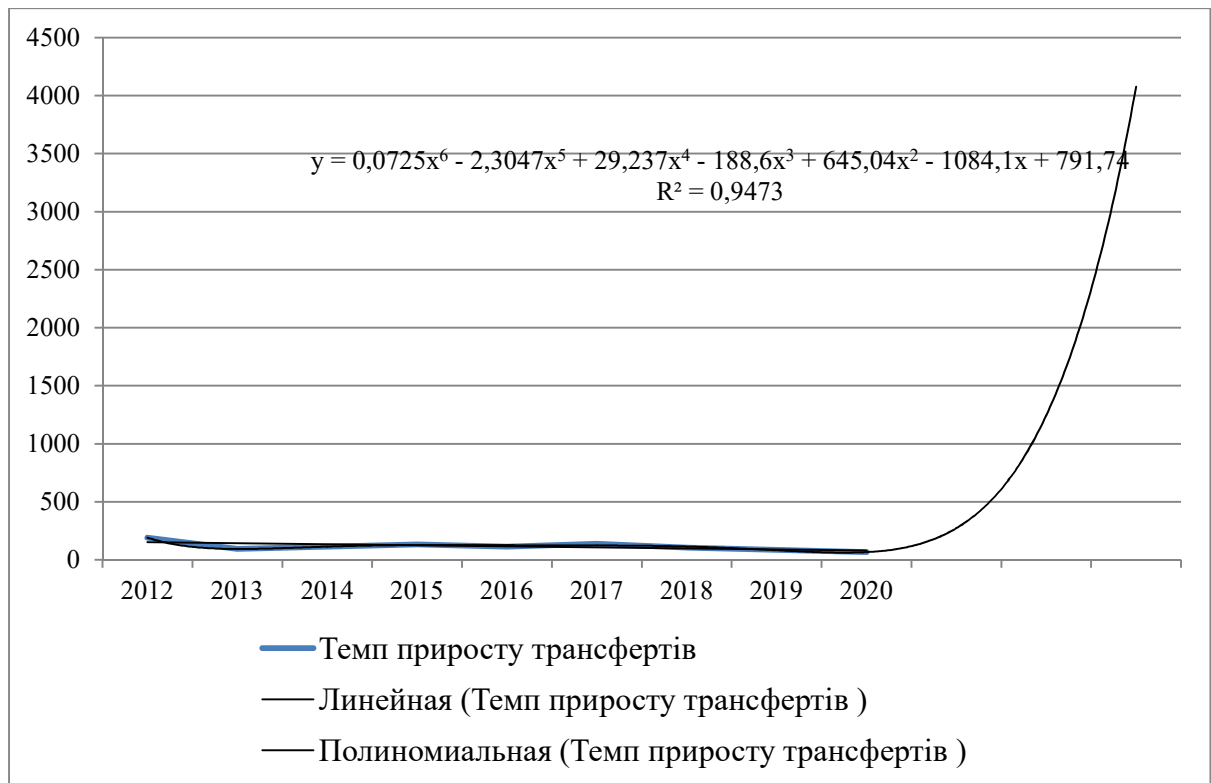

Рисунок 3.2 — Прогнозування темпу зміни обсягів міжбюджетних трансфертів

Джерело: побудовано автором

В той же час, прогнозування обсягів податкових надходжень в Україні дозволяє зробити висновок про прогнозоване зростання даного показника, що є результатом зміни податкового законодавства в країні та перерозподілу частки загальнодержавних податків та зборів на користь місцевих бюджетів.

На відміну від попередніх показників зростання прогнозних обсягів податкових надходжень характеризується лінійною залежністю. Це може бути результатом як зростання ділової активності в регіонах так і перерозподілу частини котів державного бюджету до місцевих.

В той же час, отримані тенденції свідчать про необхідність підвищення фінансової самостійності та спроможності регіонів України з точки зору наповнення державного бюджету та наближення завдань та цілей реалізації політики фінансової децентралізації до реалій економічного розвитку країни.

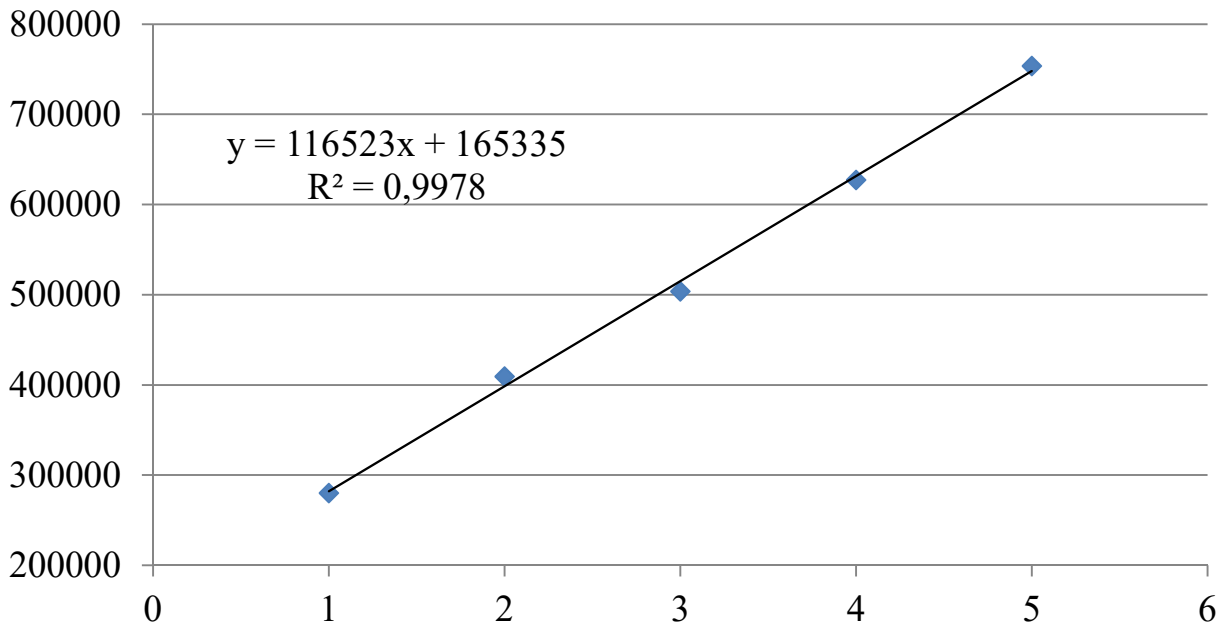

Рисунок 3.3 – Прогнозування динаміки зміни обсягу податкових надходжень в доходах місцевих бюджетів

Джерело: побудовано автором

3.2 Напрями підвищення фінансової спроможності бюджетів в умовах децентралізації

Результати аналізу основних показників розвитку місцевих бюджетів засвідчують низьку ефективність процесів фінансової децентралізації в Україні та обумовлюють потребу більш ґрунтовного дослідження існуючих механізмів децентралізації в країні та розробки заходів спрямованих на їх удосконалення.

В цьому контексті важливого значення набуває визначення принципів, що лежать в основі реалізації заходів фінансової децентралізації в країні.

На нашу думку, одними із найголовніших принципів є: принцип самостійності, сутність якого полягає у незалежності органів місцевого самоврядування в процесі прийняття рішень щодо напрямків та обсягів витрачання бюджетних коштів; принцип диверсифікованості, що передбачає перехід від консолідації влади в одному центрі управління до передачі прав органам місцевого самоврядування; принципу співучасті, що полягає у

спільному доступі представників органів місцевого самоврядування фінансових ресурсів держави; принцип ефективності, який полягає у передачі повноважень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності процесів формування та використання бюджетних коштів; принцип відповідальності, відповідно до якого органами місцевого самоврядування несуть більшу відповідальність за ефективністю використання бюджетних коштів.

В умовах низького рівня фінансової самостійності та стабільності функціонування місцевих бюджетів першочергового значення набуває пошук додаткових джерел наповнення місцевих бюджетів в Україні та підвищення ефективності використання наявних в бюджеті коштів. До найбільш пріоритетних для більшості органів місцевого самоврядування заходів, належать:

- зростання дохідної бази бюджетів окремих територій;
- підвищення ефективності використання бюджетних коштів;
- зміна політики перерозподілу міжбюджетних трансфертів;
- диверсифікація джерел наповнення місцевих бюджетів;
- удосконалення політики встановлення ставок місцевих податків та зборів;
- стимулювання розвитку підприємницької діяльності в регіоні;
- активізація інвестиційної діяльності в регіоні;
- удосконалення процедур управління комунальним майном;
- налагодження партнерських відносин між окремими територіальними громадами в напрямку фінансування заходів інвестиційного, економічного та соціального розвитку.

Ефективна реалізація вищезазначених заходів сприятиме нарощенню дохідної бази місцевих бюджетів, підвищенню рівня їх фінансової самостійності та незалежності.

ВИСНОВКИ

Сучасні показники економічного розвитку місцевих бюджетів засвідчують необхідність перегляду існуючого інструментарію державного управління економікою та трансформації політики формування та використання доходів місцевих бюджетів. Низький обсяг доходів місцевих бюджетів має слугувати загрозою для економічного розвитку окремих регіонів країни та посилення їх залежності від бюджетів вищого рівня.

У першому розділі досліджено поняття «фінансова децентралізація», обґрунтовано основні напрямки її реалізації. За результатами аналізу виділено три напрямки реформування: децентралізацію доходів, децентралізацію видатків та процесуальну самостійність.

У роботі за допомогою інструментарію Google Trends досліджено динаміку зміни кількості пошукових записів в системі Google понять «фінансова децентралізація» та «фіскальна децентралізація» за 2004-2020 рр. Зроблено висновок про поступове зниження зацікавленості з боку користувачів пошукової системи Google в даних питання починаючи із 2006 року.

На основі інструментарію VOSviewer здійснено аналіз наукових праць з питань реалізації політики фінансової децентралізації в економіці та їх узгодження з іншими економічними категоріями. За результатами аналізу зроблено висновок про те, що найбільш тісно поняття децентралізації пов'язано з категоріями «податкова реформа», «ефективність», «економічне зростання».

В роботі проаналізовано основні тенденції реалізації реформи децентралізації в Україні, розглянута динаміка формування об'єднаних територіальних громад протягом 2015-2020 рр. Зроблено висновок про суттєву активізацію процесів децентралізації у 2017 році. В той же час на основі аналізу показників формування доходів місцевих бюджетів, зроблено висновок про те, що існуюча система організації місцевих бюджетів не сприяє створенню для органів місцевого самоврядування економічних стимулів для розвитку відповідних територій і регіонів, росту їх податкової спроможності та забезпечення ефективного використання бюджетних ресурсів.

У роботі здійснено прогнозування основних показників розвитку місцевих бюджетів в Україні та визначені стратегічні пріоритети їх розвитку в умовах фінансової децентралізації, зокрема: створення сприятливих умов для бізнесу, підвищення ефективності використання коштів та посилення контролю за даними процесами.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Definition of decentralization, TheFreeDictionary.com (2020). URL: <https://www.thefreedictionary.com/decentralization> (дата звернення: 19.12.2020).
2. Апатов Н. В. (2010). Оцінка ефективності місцевих бюджетів. *Економіка регіонів*, 4, 15-22.
3. Балдич Н. І. (2005). Концептуальні засади державної політики фінансового вирівнювання місцевих бюджетів. *Вісник НАДУ*, 1, 153-158.
4. Біла С.О. (2015). Вплив децентралізації на стимулювання економічного зростання територіальних громад в Україні. *Економіка і право*, 27, 60-68.
5. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (2015). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>. (дата звернення: 03.12.2020).
6. Костирко Л. А., Велентейчик Н. Ю. (2016). Методичні засади комплексного аналізу фінансової стійкості місцевих бюджетів. *Фінансовий простір*, 83–90
7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України (2021). URL: <https://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 03.12.2020).
8. Офіційний сайт ініціативи "Децентралізація" (2020). URL: <https://decentralization.gov.ua>
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України (2021). URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 04.01.2021).
10. Офіційний сайт Міністерства фінансів України (2021). URL: <https://minfin.com.ua/> (дата звернення: 04.01.2021).
11. Тютюник І. В., Решетняк Я. В. (2017). Фінансова децентралізація в Україні: можливості та загрози для забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Економіка та держава*, 12, 43-47.
12. Фурдичко Л.Є. (2018). Децентралізація: фінансова незалежність місцевих бюджетів України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*, 5 (115), 39-42.